

İMÂM CA'FER ES-SÂDİK'IN (a.s.) FIKHİNİN FİKRÎ VE TOPLUMSAL ÇERÇEVESİ*

The Mental and Ideational Perspective of the Fiqh of İmam Cafer es Sadik

Dr. Kâsım CÂBİR, Lübnan Üniversitesi
Çeviren: Dr. Erdoğan SARITEPE
Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
e-posta: erdogansaritepe@hotmail.com

Çevirenin Notu: Kâsım Câbir'in bu makalesi İmâm es-Sâdık ve İmâmiyye fikhini methetmek amacıyla yazılmıştır. Makalede İmâm es-Sâdık'a olağan üstü özellikler atfedilmiş, İmâmiyye mezhebi de mükemmel tek mezhep olarak sunulmuştur.

İmâmın sözünün ve aklın müstakil delil olarak kabul edilmesi gibi ehl-i sünnetin delil anlayışına uymayan bazı görüşleri olmasına rağmen Ca'ferî fikhinin da bilinmesinin faydalı olacağını düşündüğümüz için bu makaleyi çevirmeyi uygun bulduk. Makaleyi çevirirken metne bağlı kalmaya gayret etmekle birlikte, yer yer anlam üzerinde yoğunlaştık. Muhtemel karışıklığı önlemek için, dipnotlarda müellifin kullandığı "el-merciu's-sâbık" ifadesi yerine eserin yazarını ve adını yazdık.

1. Ca'fer es-Sâdık

Ebu Abdullah Ca'fer b. Muhammed es-Sâdık, Ehl-i Beyt'in seçkin şahsiyeti, risalet mekanın varisi, ümmetin ilmini ihya eden, İslâm İmâmlarının (a.s.) altıncısı ve tartışmasız asrının en seçkin kişisidir.

* Makalenin özgün adı, "el-Uturu'l-İctimâiyye ve'l-Fikriyye li-Fikhi'l-İmâmi's-Sâdık", Mu'temeru'l-İmam Caferi's-Sâdık (a.s) ve'l-Mezâhibu'l-İslâmiyye, el-Müşteşâriyyetu's-Sekafiyyetu li'l-Cumhuriyyeti'l-İslâmiyyeti'l-İraniyye fi Lübnân, Beyrût 1417/1996, 185-402.

O, büyük bir âlim, büyük bir fakih, asla yalan söylemeyen bir muhaddis, hikmet dolu üstün bir şahsiyetti. İlim içerisinde doğmuş, değişik ilim dallarında kendisini göstermiş, edeple şöhret bulmuş ve bu konuda bütün benzerlerinden üstün olduğunu göstermiştir. Tam anlamıyla bir sabır âbidesi olmuş, akılla temeyyüz etmiştir. Dolayısıyla zamanın en akıllısı kabul edilmiş, fıkhıta rüşünü ispat etmiş ve bu konuda bir hüccet olmuştur. Ebû Hanîfe, bu konuda: "Allah'a yemin olsun ki Ca'fer b. Muhammed es-Sâdik'tan daha fakih birini görmedim"¹; yine bu meyanda Ebû Hanîfe "İki sene olmasaydı, Numan helak olurdu"² der. Bu ifadeyle Ebû Hanîfe, Ca'fer es-Sâdik'tan (a.s.) ilim tahsili için onun meclisinde hazır bulunduğu iki seneyi kasteder.

İslâm âlimlerinin tamamı onun fazileti, üstünlüğü ve ilmi konusunda görüş birliğine sahiptirler. Hatta onu övmek, onun değerini açıklamak ve ondan faydalanmak için yarışmaktadırlar. Şehristânî şu sözüyle bunu ifade etmiştir: "...Dinde çok büyük ilim sahibi, hikmette edep sahibi, dünya konusunda son derece zühd sahibi, nefsin arzuları konusunda ise tam bir vera' (takvâ) sahibi idi. Medine'de bir müddet ikamet etmiş, burada taraftarlarına faydalı olmuş, onlara ilimlerin inceliklerini öğretmiştir. Sonra Irak'a giderek bir müddet orada ikamet etmiştir. Asla İmâmlık davasına kalkışmamıştır. Hilafet konusunda kimseyle tartışmamıştır. Marifet denizine dalan kişi, kıyadaki şeylere tamahkarlık yapmaz. Hakikat zirvesine yükselen kişi aşağı düşmekten korkmaz".³

2. İmâm Ca'fer es-Sâdik'ın Yetiştirdiği Şartlar

İmâm es-Sâdik (a.s.) (80-148h) işlerin karışık olduğu, ülkenin Emevîlerin anarşisinde ve kötü idaresinde çalkalandığı, İslâm ümmetinin idarecilerin zulmünden sıkıntı çektiği bir sırada yaşadı. O bu sebeple risalet korumasında yaşadı. Nübüvvet evinde doğdu. Allah'ın kitabı ve Nebisinin sünnetiyle yetişti. Dedesi Zeynelâbidîn ve babası el-Bâkır (a.s.) tarafından terbiye edildi. İyi bir terbiye alması için, terbiyenin merkezinde takva, vera', ilim ve edep ile yetiştirildi. Emevîlerin Allah Resûlünün ehlini vergi gelirinden mahrum etmek, bazen sürgüne göndermek ve bazen de hapsetmek gibi her türlü sıkıntıyı reva gördükleri şiddetli baskılara rağmen, bu evi İmâm (ilmin merkezi) kabul eden ilim tâliplerinden birçoğuyla yan yana ilim öğrenmişti.

Bu zalim, şeytani siyaset; Ebû Tâlib ailesine karşı, bazen Abbasiler döneminde de acımasız ve şiddetli bir şekilde dokunuyordu. Mansur Ali

¹ Mustafa eş-Şek'a, *el-Eimmetü'l-Erbaa*, Dâru'l-Kütübi'l-Lübânî, 2. baskı, Beyrût 1983, s. 57.

² Bâkır Şerif el-Kuraşî, *Hayatü'l-İmâmi's-Sâdik*, Dâru'l-Edvâi, 1. baskı, Beyrût 1992, I, s. 76.

³ Abdülkerim eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, Dâru'l-Ma'rife, 2. baskı, Beyrût 1965, I, s. 166.

taraftraflarını takibi kendisine iş edinmişti. Onların başında da Câfer es-Sâdık (a.s.) geliyordu. Zaman zaman onunla karşılaşılıyor, ona sıkıntı veriyor, bir takım suçlar isnad ediyor ve iftiralar atıyordu. Böylece onun gücünü kıracağını, sabrını yok edeceğini ve onun kendine teslim olacağını düşünüyordu. Ne var ki zannı yanlış çıktı, gayreti boşa gitti. Öyle ki, Mansur, ondan kurtulacak bir delil bulamadı. Çünkü O, çok isabetli bir önseziye ve işin hakikatini fark edecek basirete sahipti. İmâmı sıkıntıya sokmaya yönelik bütün bu olumsuz davranışlar başarıya ulaşamadığı gibi, kendi döneminde yaşayan insanlarla İmâmın arasını açma konusunda da amacına ulaşamadı. Böylece onun evi dinî yahut dünyevî olsun ilim talep edenler için bir karargah ve onun meclisi, büyük âlim ve İmâmların uğrak yeri oldu. Bu İmâmlar onun asrında ilmi hareketin önderleriydiler. Bunlar arasında değişik fıkıh mezheplerin kurucuları bulunmaktaydı. Mesela Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, İbn Cüreyc, Mâlik b. Enes, Sufyân es-Sevrî, Sufyân b. Uyeyne, Ebû Hanîfe, Eyyûp es-Sicistânî ve diğerleri bunlardan bazılarıdır. Kaynakların çoğuna göre ona öğrencilik yapanların sayısının dört bin civarında olduğu tespit edilmiştir.

Doğrusu Ca'fer es-Sâdık'ın (a.s.) eğitim meclisi, düşünürlerin en iyisini, ilim ve felsefe kahramanlarının ileri gelenlerini yetiştirmiş ve onlar mecazen kendilerine gerçekte Ca'fer es-Sâdık'a nispet edilen ilimleriyle dünyayı doldurmuşlardır.

3. Ca'fer es-Sâdık'ın (a.s.) Medresesi

İmâm es-Sâdık (a.s.) işleri yakından gözetliyor, İslâm'ın ve Müslümanların başına gelenlerden derin üzüntü duyuyordu. Mevcut bu durum ile alakalı olarak habersiz gibi davranmamakta, iyiliği emredip kötülükten nehyetmek (emr-i bil-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker) suretiyle de Allah'a davetten vazgeçmemekteydi.

Bundan dolayı öğretilerini insanlar arasında gizlice yayıyor ve onları zulüm önderlerine ve fesat çıkırtkanlarına karşı mukavemete çağırıyor, onlarla ilişkileri kesmeye teşvik ediyordu. Bunu (şu âyetin gereği olarak yapıyordu: "Zulmedenlere meyletmeyin; sonra size ateş dokunur (cehennemde yanarsınız)."⁴

Bu hareketlilikle Ehl-i Beyt (a.s.) Okulu geliyor, büyük bir İslâm Üniversitesi haline dönüyordu. Farklı İslâm beldelerinden ilim elçileri buraya geliyorlardı. Câfer es-Sâdık Müslümanları doğruya yöneltmek ve ıslah etmek için sessiz bir davet yolu ve metodu geliştirmişti. Dolayısıyla onun hareketi bir ıslah hareketi, bir bilgilendirme hamlesi idi. Bu topluluğun içerisinde olayları anlayıp ve yorumlayan, amacını gerçekleştirebilmek için gerekli başkaldırının uygun vaktini gözetleyen, İslâm hilafetini yeniden canlandırmak ve insanlığa saadet getirecek olan İslâm nizamını tatbik etme

⁴ Hud Suresi, 11/113.

hedefini gerçekleştirmek adına uygun vakti gözeten bir ümmet oluşturmak istiyordu. Ca'fer es-Sâdık, bu mücadelenin tam ortasında olan, liderliğin bütün özelliklerini kendi şahsında toplamış bir önder idi.⁵

Şahsında topladığı özellikleriyle zamanının İmâmı olup, uhdesinde Müslümanları bilinçlendirmeye ilaveten bozguncu ve zalimlere karşı koyma görevini taşıyordu. Belki de bununla ıslah bayrağını yayma, böylece haramları işleyip Ehl-i Beyt'e karşı açıkça düşmanlığını ilan etmiş zalim idarecilerle bir belaya uğramış olan ümmeti uyarmak istiyordu. O dinde sebata, iyi işlere sarılmaya, güzel ahlaka, emaneti edaya, iyi arkadaşlık, iyi komşuluk, insanlara yardım, iyiyi emir kötüyü yasaklama, ilim ve ameli isteme, hak yardımcılarıyla birlik olup batıl ehline karşı mukavemet, eziyete sabır, imtihanlara ve sıkıntılara karşı dayanıklılık ve benzeri irşadlara çağırıyordu. Bütün bunlar özellikle Ehl-i Beyt'in mezhebi olan Ca'feri Mezhebi'nin alt yapısını oluşturuyordu. O Ehl-i Beyt ki, Allah onlardan kötülükleri gidermiş ve onları tertemiz yapmıştı. Dolayısıyla, mezheplerin ortaya çıkışı açısından ilki ve saf İslâm kaynakları olan Kur'ân- Kerim, Sünnet'i Nebeviye, Ebû Zerri'l-Gıfârî, Selmân-ı Fârisî, el-Mikdâd, Ammâr b. Yâsir ve diğerleri başta olmak üzere Hz. Peygamber'in ashabının yolunu takip eden mezhep Ca'feri Mezhebi'dir.

Ca'feri Mezhebi otoritelerin destek ve teşviklerinden bağımsız olarak neşet etmiştir. Hâlbuki diğer dört mezhep otorite desteğini almış ve birbirleriyle tartışma halindeydi. İnsanlar ihtilaf etmişler, topluluklar dağılmış, bazısı bazısına düşman olmuş, düşünce donmuş, içtihat durmuş, fetva bir tarafa atılmış, hükümlerin bağlayıcılığı göz ardı edilmiştir. Çünkü birbiriyle çelişki ortaya çıkmış, ciddiyet yok olmuş ve bizzat mezhep liderlerinin bu hale düştüğü gizlenmiştir. Mâlik b. Enes'in şöyle dediği rivâyet edilir: "Ben bir beşerim, isabette hata yapabilirim, Benim sözümü Kitap ve Sünnet'e arz edin." Ebû Hanîfe de şöyle demiştir: "Bu benim görüşüm ve en uygun gördüğüm husustur. Bunun aksini gösteren bir görüş olursa kabul ederiz." Şâfiî de şöyle der: "Benim görüşümün aksine sahih bir hadis gelirse, benim sözümü duvara çarpın (terk edin)." Ahmed'in de şöyle dediği rivâyet edilir: "Din konusunda başkalarını taklid etmek kişinin ilminin azlığındandır. O şöyle demiştir. "Din konusunda insanları taklit etme. Çünkü onlar, hataya düşmekten emin değildir." Bir gün ona denildi ki; "Tarafkların için bir fıkıh kitabı niye yazmıyorsun?" Dedi ki "Bir kişi için Allah'ın kelamı ve Resulünün sünnetinden başka kelam mı var ki ben kitap yazayım."⁶ Bununla beraber (resmi) otoritenin bu mezheplerin yayılmasına rağbet etmesi, insanların bu mezheplere yönelmesi ve bunun dışındakileri red etmesine sebep olmuştur. Bu nedenle Ehl-i Beyt asılsız ithamlar ve şiddetli saldırılarla karşı karşıya kılınmıştır. Onların taraftarları da çeşitli

⁵ Esed Haydar, *el-İmâmu's-Sâdık ve'l-Mazâhibü'l-Erbaa*, Dâru'l-Kütübi'l-Lübânî, 3. baskı, Beyrût 1983, I, s.142.

⁶ Esed Haydar, *el-İmâmu's-Sâdık ve'l-Mazâhibü'l-Erbaa*, I, s. 170.

tehlikelere ve sıkıntılara maruz kalmışlar ve İslâm'ın dışında, İslâm cemaatinden ayrılmış kişiler sınıfında kabul edilmişlerdir. Ancak Ehl-i Beyt'in (a.s.) öğretilerine sıkı sıkıya sarılmaları kendilerini kuşatan tehlikeleri önemsemeye hale gelmelerini sağlamıştır. Böylece onlara özel medrese Hz. Peygamber'in (s.a.v.) değerli torunu ve ilmin varisi İmâm Ca'fer es-Sâdık'ın (a.s.) ortaya çıkmasıyla neşet eden öğretileri, müntesiplerinin Arap bölgelerine ve dünyaya yayılmalarıyla zamanımıza kadar gelmiştir.

4. İmâm es-Sâdık'ın (a.s.) Fıkhı ve Kaynakları

İmâm es-Sâdık'ın (a.s.) fıkhını böyle birkaç sayfada özetlemek mümkün değildir. Büyük insanları, kelimelere sığdırmak imkan haricindedir. O kendi asrının ilmî, fikrî ve ruhî enerjisini temsil ettiği için tarihte onun gibileri çok azdır. Varlık âleminde onun benzeri azdır. Bunda şaşılacak bir şey de yoktur. Çünkü O, Hz. Peygamber'in neslinden gelmiş, Ehl-i Beyt medresesinde öğrencilik yapmış, onların kaynaklarından içmiş, kitaplarından faydalanmış. Onun ahlakı, Kur'ân ahlakı idi ve bu nübüvvet nurunun yansımasıydı. Sireti, Kitap, Sünnet ve Ehl-i Beyt'ten sadır olan prensiplere sıkı sıkıya tutunmaktı.

İmâm es-Sâdık (a.s.) yüksek edep, faziletli ahlak ve kendisini vera ve takva sahibi yapan seciyelerine ek olarak, din ve dünya ilimlerini cem eden düşünce okulunu temsil ediyordu. Hakka sarılıyor, bu konuda kınayanın kınamasından korkmuyordu. Hayatını Allah Teâlâ'ya adanmış, Allah'ın kelimesini (dinini) yüceltmek için hiçbir fedakârlıktan kaçınmıyordu. Batılla savaş için hak sancağını dalgalandırmış, batılın kökünü dünyadan kazımıştır. Allah'a ihlasla teslim olmuş, O'nun (c.c.) dinine sarılmış, bu durum onda aklının gelişmesine, basiretinin güçlenmesine, delilinin kuvvetlenmesine, şeriatın manalarını, hedeflerini uzak ve yakın âyetlerini anlama hususunda bir nosyon sahibi olmasına sebep olmuştur. Dinde içtihat etmiş, fıkhı el atmış ve orada derinleşmiştir. Bütün ümmet onun iyali olmuştur. Dinin usûl ve fîrûu'nun kurallarını açıklama konusunda fazilet ona ve babasına aittir. Bundan dolayı İmâmlığının da bir gereği olarak, istinbat prensiplerini ilk yazan kişinin İmâm Bakır (a.s.) olduğu, daha sonra onu öğrencilerine yazdırdığı, ondan sonra oğlu İmâm Ca'fer es-Sâdık'ın (a.s.) gelip, bu konuda babasıyla hiç ihtilafa düşmeden başkasına yazdırdığı kabul edilmektedir. Çünkü kaynak birdir, hedef birdir. Bu mücerret bir taklit sayılmaz. Çünkü içtihadında orijinal bir yöntem takip etmiş olan Ca'fer es-Sâdık'a (a.s.) göre taklit kötüdür.

İmâm es-Sâdık (a.s.) asrının fakihlerinin en ileri geleniydi. Din ve dünya işlerini en iyi anlayanıydı. Fıkhında Kur'ân tefsiriyle beraber Hz. Peygamber'den, masum İmâmlardan ve onların seçkin ashabından yapılan rivâyetleri cem etmiş ve onun bu sistemi İmâmîyye fakihleri nezdinde takip

edilen bir gelenek haline geçmiştir. En bariz özelliği elastikiyeti, yeni ortaya çıkan hadiselerle kolayca intibak kabiliyetine sahip olması, medeni ilerlemeye ve fikri gelişmeye müsait olmasıdır. Bu konuda Kuraşî şöyle der: “Hamdolsun Ca’ferî fikhında güçlük, sıkıntı, zarar verme, zarara zararlar mukabele etmek yoktur. Toplumsal maslahatları dikkate alma ve teşri sisteminin tamamında bir denge bulunmaktadır. Bu nedenle dünyadaki hukukçuların tamamının takdir ve beğenisine nail olmuştur. Hepsisi bunun teşri dünyasındaki kanunlaştırma hareketlerinin en sağlamı, en orijinali ve en zengini olduğunu kabul etmişlerdir. Ehl-i Beyt (a.s.) fikhı hakkında Kuraşî şu ifadeleri ekler: “Ehl-i Beyt (a.s.) fikhı, hükümlerin en sağlam, en derin ve en köklüsünü alma konusunda fakihlerin yollarını aydınlatır. Mutlak adaletin, katıksız doğrunun bir göstergesidir. İslâm’ın ruhundan ve özünden doğmuştur. Ümmetin cisminin derinliklerine nüfuz etmiş, onun bütün beklentilerine cevap verecek şekildedir.”⁷

Ca’fer es-Sâdık’ın fikhî görüşleri, fikh ve teşri dünyasının tanıdığı en yüksek fikihtir. İmâmiyye Şiası bu fikhı almış, diğer mezheplerden bir şey almaya ihtiyaç duymamışlardır. Şia nizamı, fikhî hareketlenmeyi geliştirdiği için, İslâm fikh mezheplerinin en ilerisi, eser ve düşünce bakımından en zengini, insanlığın hayrı ve Allah yolunda cihad hususunda en gayretlisi olmuştur.⁸

Ca’fer es-Sâdık’ın fikhinin kaynakları şunlardır:

a-Kur’ân’ı Kerim

İmâm es-Sâdık (a.s.), Kur’ân araştırmalarına çok önem vermiştir. Kur’ân’ın tefsiri, tevîli, hükümleri, nâsihi, mensûhu, muhkemi ve müteşâbihi konusunda derin bilgilere sahipti. Kur’ân onun üzerinde yetiştiği ahlaki ve tercih ettiği hayat tarzıydı. Kur’ân araştırmaları konusunda sistemini öğrencisi olan âlimlere aktarırdı. Kur’ân onun yalnız kaldığında arkadaşı, uzlet halinde dostu, sıkıntılı halinde tesellisi idi. Kendisini sıkıntıya düşürecek bir hal vuku bulduğunda ona müracaat ederdi. Müslümanların değişik işleri konusunda Kur’ân’ın fetvasına başvururdu. Bu tavrı Mâlik b. Enes’in hayrete düşürmüş, onun bu tavrını beğenerek şöyle demiştir: “Ca’fer b. Muhammed’le bir zaman ihtilaf ettim. Onu gördüğümde şu üç hal üzereydi. Ya namaz kılıyor, ya oruç tutuyor, ya da Kur’ân okuyordu.”⁹ Bundan dolayı Kur’ân’ı çokca över, karanlıkları aydınlatma ve insanı hakka götürme hususundaki faziletini açıklar ve şöyle derdi: “Bu Kur’ân kendisinde hidâyet nuru bulunan ve karanlıkları aydınlatan bir lambadır. Ona bakmak insanın gönlünü açar, gözünü aydınlatır. Aydınlanmak isteyen birinin karanlıklar içerisinde ışıkla yürütmesi nasılsa, tefekkür de basiretli

⁷ Kuraşî, *Hayâtü'l-İmâmi's-Sâdık*, II, s. 457.

⁸ Kuraşî, *Hayâtü'l-İmâmi's-Sâdık*, I, s. 170.

⁹ Kuraşî, *Hayâtü'l-İmâmi's-Sâdık*, II, s. 457.

kişinin kalbinin hayatıdır.”¹⁰ Fetva verme konusunda Kur’ân onun deliliydi. Çünkü Kur’ân her şeyi kuşatmaktaydı. Bu konuda İmâm es-Sâdık (a.s.) şöyle der: “Allah Taâlâ Kur’ân’da bütün şeylerin açıklamasını indirmiştir. Öyle ki: Kulların kendisine muhtaç olduğu hiçbir şeyi terk etmemiştir. Bir kul, keşke şu konuda Kur’ân’da bir şey bulunsaydı demeye görsün, mutlaka o konuda Allah bir hüküm indirmiştir.”¹¹

Yine şöyle demiştir: “ Kuşkusuz Allah Taâlâ ümmetin kendisine ihtiyaç duyduğu her şey konusunda Kitabında bir hüküm indirmiş ve onu Peygamber’ine açıklamış, her şey için bir sınır koymuş, onu gösteren bir delil yaratmış, bu sınırı geçmeye çalışanlara da bir ceza öngörmüştür.”¹²

b. Sünnet-i Nebeviyye

İmâm, Hz. Peygamber’in neslinden geldiği için hadis ilminde de şöret bulmuş, hadis’in vaz’ı, incelenmesi ve rivâyeti konusunda hata ve yanlışlığa yol bulamayacağı derecede ileri seviyede bilgi sahibiydi. Çünkü tertemiz babalarına -üzerlerine selam olsun- dayandırdığı rivâyetlerinde şu isnadı kullanıyordu: Babam Bâkir bana haber verdi. Dedi ki: Babam Zeynelâbidîn bana haber verdi. Dedi ki babam Hüseyin bana haber verdi. Dedi ki babam Ali b. Ebî Tâlib bana haber verdi. Dedi ki: Allah’ın Resulü (s.a.v.) bana haber verdi.

Bu isnad Ehl-i Beyt’ten tevatür yoluyla yapılan isnaddır. Şüphesiz bu, hadis âlimlerine göre isnadların en sahîhidir. Çünkü Ehl-i Beyt gerek söz, gerek amel açısından insanların en doğrusu, Peygamber’in (s.a.v.) hadislerini en iyi bilen, Allah’ın şeriatını ve hükümlerini en iyi anlayandır. Dolayısıyla onların Hz. Peygamberden rivâyetleri, rivâyetlerin en sahîhi, hakikate ve delil olarak kendisiyle amel etmeye en yakın olan rivâyetlerdir. Onlara uymak insanı mesuliyetten kurtarır. İmâm es-Sâdık’ın (a.s.) şer’î hükümleri istinbat ve bunların ışığında fetva verme konusunda çizdiği sınır budur. Zira Sünnet, Kur’ân’dan sonra hakka götüren ikinci kaynaktır. Şöyle diyordu: “Benim hadisim babamın hadisi, babamın hadisi dedemin hadisidir. Dedemin hadisi Hüseyin’in hadisidir, Hüseyin’in hadisi Hasan’ın hadisidir. Hasan’ın hadisi Emiru’l-Mümininin hadisidir. Emiru’l-Mümininin (a.s.) hadisi Rasulullah’ın hadisidir. Rasulullah’ın hadisi ise Allah’ın (c.c.) sözüdür.”¹³

Bundan dolayı ondan birçok hadis rivâyet edilmiş ve bu rivâyetler ile, bazı lafızları değiştikten sonra, Rasulullah’ın (s.a.v.) sünnetini ihya etmek mümkün olmuştur. Rivâyetleri şifahî olarak alıp yine şifahî olarak aktaran ravilerin dillerinde sünnet lafızlarının değişmesi bazı hükümlerin

¹⁰ Kuraşî, *Hayâtü'l-İmâmi's-Sâdık*, I, s. 12.

¹¹ Kuraşî, *Hayâtü'l-İmâmi's-Sâdık*, I, s. 16.

¹² Muhamed b. Yakub el-Kuleynî, *el-Usûl mine'l-Kâfi*, (Thk. Ali Ekber Ğafârî), Dâru'l-Edvâ, Beyrût 1985, I, s. 200.

¹³ el-Kuleynî, *el-Usûl mine'l-Kâfi*, I, s. 59.

değişmesine de sebep olmuştur.¹⁴ Ayrıca rey ve içtihadı dayalı özel fikhî bir mezheple temellendirilmeyen değişiklikler de düzeltilmiştir. Bu hadisler Allah'ın kitabını aktarmak, açıklamak ve içerisindeki prensipleri beyan etmek, bütün insanlığın genel maslahatına hizmet eden hükümleri ortaya koymakla mükellef olan Hz. Peygamber'in konuşması mesabesindedir.

Bu noktadan hareketle İmâm es-Sâdık (a.s.), bu asli ve İslâmî iki değerli kaynağa dönmenin vacip olduğuna, ümmetin problemlerinin tamamının hallinin bu hükümlere sarılmaya bağlı olduğuna vurgu yapar. Bu konuda [İmâm es-Sâdık] (a.s.) şöyle der: "Her hakkın üzerinde bir hakikat, her doğrunun üzerinde bir nur vardır. Allah'ın kitabına uygun düşeni alınız, uygun düşmeyenı terk ediniz." Aynı şekilde şöyle der: "Size bir hadis geldiğinde Allah'ın kitabında veya Rasulullah'ın sözünde bir şahit bulursanız kabul edin, aksi takdirde sizin yanınızdaki (bilgi) daha evladır."¹⁵

c. Masum'un Sözü

Masum, mutlak olarak hakkında münker caiz görülmeyen, ne gizli, ne açık kendisinden kınamayı (muaheze) gerektiren bir şey sadır olmayan kişidir. Öyle ki onun sözü ve fiili uyulması ve amel edilmesi gereken bir delil ve hüccettir. İsmet kaçınılmaz olarak vaciptir. Şâyet hakkında münker caiz olsaydı, başkasına ihtiyaç duyulur ve bu da sonu gelmeyen teselsüle sebep olurdu.

Peygamberlik için de ismet şarttır. Çünkü Allah mutlak kemalın sahibidir. Peygamber (s.a.v.) ise Allah'ın mesajlarını insanlara tebliğ ederek onların din ve dünya işlerinde doğru yola ulaşmalarını temin eden kişidir. Dolayısıyla Allah'ın kemal ve nezahat (masumiyet) sahibi olmayan kişiyi tebliğci olarak göndermesi caiz değildir. Nitekim Kur'an'da şöyle buyuruyor: "O hevadan konuşmaz, Ancak onun konuşması kendisine vahyedilen bir vahiydir. Ona (bu Kur'an'ı) üstün bir güç sahibi (Cebrail) öğretmiştir."¹⁶

Madem ki İmâmet, din ve dünya işlerinde Peygamber'e vekaleten yapılan genel bir yöneticiliktir¹⁷ ve madem ki İmâmet vahyin dışında nübüvvet makamına kaimdir, o halde İmâmın bütün kötülükler ve günahlardan masumiyeti vaciptir. Diğer İslâmî inanç fırkaları bir tarafa, İmâmiyye ve İsmailiyye bu hususta görüş birliğine sahiptir. Durum bu olduğu için, ona uymak ve ondan sadır olan hükümlerle amel etmek aynı şekilde vaciptir. İmâm es-Sâdık (a.s.) Ehl-i Beyt'ten bu konuda birçok haber rivâyet etmiştir. Bunların başında İslâm'ın kahramanı, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ilim şehrinin kapısı olan belâgatçıların efendisi İmâm Ali

¹⁴ el-Kuleynî, *el-Usûl mine'l-Kâfi*, I, s. 52.

¹⁵ Es-Seyyid Murtazâ el-Askerî, *el-İmâmu's-Sâdık (as) Muhyi's-Snneti'n-Nebeviyye, Mu'temeru'l-İmâmi's-Sâdık (as) (el-İmâmu's-Sâdık Konferansı)*, İran Kültür Müsteşarlığı, Şam, s. 303

¹⁶ Necm Suresi, ../3

¹⁷ el-Kuleynî, *el-Usûl mine'l-Kâfi*, I, s. 69.

gelmektedir. Ayrıca önceki imâmlardan İmâm Hasan, cennet ehli gençlerin efendisi Hüseyin, dedesi Zeynelâbidîn, babası İmâm Muhammed el-Bâkır gibi önceki ve sonrakilerin ilimlerinin özünü toplayan kişilerden rivâyet etmiştir. Onlardan rivâyet edilen bu haberler, hikmet cevherleriyle ve edeple onun kendi kotasında eritilmiş ve böylece Allah Taâlâ'dan uzaklaştıran dünya şehvetlerine dalma tehlikesinden insanın korunması için gerekli olan bu mükemmel sistem kurulmuştur.¹⁸

d. İcmâ

İslâm teşrinin temellerinden birisi de icmâdır. “Allah ve Rasulü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur.”¹⁹

Bununla; “Peygamber asrından sonraki bir asırdaki -Peygamberler kendi asırlarında tek başına teşriin en yüksek merciidirler- âlimlerin ya da mütehidlerin, alenî ya da zımmî bir şekilde, ictihad caiz olan herhangi bir konudaki hüküm ve rey üzerinde görüş birliğine varmaları” kastedilir.²⁰ Bu icmâ söz konusu hadise hakkında şeri bir hüküm menzilesindedir. Bununla ilgili çok örnek vardır:

- Müslüman bir kadının gayri Müslim bir erkekle evlenmesinin haramlığı konusundaki icmâ,
- Zekâtı vermeyenlerle savaş konusundaki icmâ,
- Namaz rekatlarının sayısı konusundaki icmâ,
- Oğul varken oğulun oğlunun mirasçı olmasının haramlığı konusundaki icmâ, bunlardan bazılarıdır.

İcmâı benimseyen âlimler, bu konuda Kur’ân, sünnet ve akıl deliline dayanırlar. Bu son delil, ehlinin kitap ve sünnette nas bulunmadığı zaman başvurdukları bir delildir. İmâmiyye Şiası bunlara masum İmâmın sözünü de dördüncü delil olarak eklemiştir.

Şüphesiz icmân İslâm’da sonradan çıkmış bir delil olduğu açık değildir. Fıkıh İmâmları “Ey iman edenler! Allah’a itaat edin. Peygamber’e ve sizden olan ulu’l-emr (idarecilere) de itaat edin.”²¹ âyeti çerçevesinde birçok tartışma yapmışlardır. Yine “Siz de ortaklarınızla beraber toplanıp yapacağınızı kararlaştırın. Sonra işiniz başınıza dert olmasın. Bundan sonra (vereceğiniz) hükmü bana uygulayın ve bana mühlet de vermeyin.”²² âyeti teviline de ihtilaf etmişlerdir. Bu âyet, kavminden bir konuda ittifak etmelerini istediği ve bunu açıkladığında Nuh (a.s.) hakkında nazil olmuştur. Burada Müslümanlar arasında icmâ kimler tarafından gerçekleştirilir

¹⁸ Muhammed Cevad Muğniyye, *Meâlimü'l-Felsefeti'l-İslâmiyye*, Dâru'l-İlm, 2. baskı, Beyrût 1963, s. 142.

¹⁹ Ahzap Suresi, 33/36.

²⁰ El-Kuraşi, *Hayatü'l-İmâmi's-Sâdik*, III, s. 241.

²¹ Nisa Suresi, 4/59.

²² Yunus Suresi, 10/72.

şeklinde tartışma çıkartan küfür ehli ve sapkınların icmâına de işaret vardır. Bu konuda üç görüş ortaya çıkmıştır.

- Bütün ümmetin icmâı,
- Ehl-i hal ve akdin icmâı,
- Ehl-i Beyt'ten masum İmâmların icmâı,

e. Akıl

İmâmiyye fakihleri diğer İslâm mezheplerinden ayrılarak, akılı, “Şer’î hüküm istinbatının temel prensiplerinden birisi olarak kabul etti. Şîa, akılı en kutsallık derecelerinin en üst mertebesine çıkartarak, onu Allah’ın batını elçisi olarak kabul etmiş ve Rahman’a ancak onunla ibadet edileceğine ve Cennet’in ancak onunla kazanılacağı görüşünü benimsemişlerdir.”²³ Bundan dolayı akıl, Kitap ve sünnette hükmüne ulaşamadığımız meselelerde Şer’î hükmün çıkarılması için önemli kaynaklardan biri olarak kabul edilmiştir. Çünkü aklın hükümleriyle Şer’î hükümler arasında bir telâzum (gerektirme) bulunmakta, ayrıca, akıl nezdinde iki celişğin bir arada bulunmasının imkansız oluşu gibi, bu (iki kaynaktan elde edilen) hükümler arasında bir tearauzun bulunması da imkansızdır. Diğer bir ifadeyle, dinde bir şeyin hem emir hem de nehiy konusu olması söz konusu olamaz. Bu durum İslâm fikhının akliliğine ve asaletine delil teşkil eder.

Şunu da söylemeliyiz ki akıl, içtihat prensiplerini üstlenen usul ilminde, önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim akıl; fert ve toplumun inşasında oynadığı öncü rolünden dolayı ilim ve felsefe dâhilerinin bütün zaman ve zeminlerde önem verdikleri bir kaynaktır. Bundan dolayı İmâm es-Sâdik’ta (a.s.) buna gerçekten önem vermiş, Allah’ın âyetlerinden biri ve lütuflarından en değerlisi olarak kabul etmiştir. Çünkü insan, diğer yaratılardan akıl vasıtasıyla ayrılmakta, akıl Allah’ın takdir ettiği sevab ve ikabın merkezi, teklifin şartı ve Allah’ın insan üzerindeki hücceti olarak kabul edilmiştir. O halde akıl, insanı yaratana götüren bir delil, dinin selameti için gerekli bir rehber, imanın sıhhati, ahlakın güzelliği ve insanın kurtuluşu için Allah’ın bir lütfudur. Bu konuda İmâm es-Sâdik (a.s.) şöyle der: “Bütün işlerin başı, prensipleri, kuvveti ve faydalanılabilecek halde bulunması ancak akılla mümkündür. O akıl ki, Allah onu insanlar için ışık ve süs yapmıştır. Akıl kullara yaratıcılarını ve kendilerinin yaratılmış olduklarını, kendilerini idare eden bir müdebbirin bulunduğunu, kendilerinin o müdebbirin yönetiminde olduklarını, müdebbirin bâkî, kendilerinin fânî olduğunu bildirir. Akıllarıyla yaratıklardan semaya, arza, güneşe, aya, geceye ve gündüze bakarak onların da bir yaratıcısının ve müdebbirinin bulunduğunu düşünürler. İnsanlar ancak akıl vasıtasıyla güzeli çirkinden ayırırlar. Bilgisizliğin zulmet, bilginin ise ışık olduğunu fark ederler. Bütün

²³ Mehdi Fadlullah, *el-İctihâd ve'l-Mantku'l-Fikhiyye fi'l-İslâm*, 1. baskı, Dâru't-Talîa, Beyrût 1987, s. 148.

bunları insanlara akıl fark ettirir”.²⁴ O halde akıl yerleşik içtihadın temel kuralıdır. Bu konuda Ehl-i Beyt Şıası'nın (a.s.) fıkhı, içtihad kapısını insanlık hayatında sürekli yenilenen hadiseleri ve problemleri halletmek için sonuna kadar açık tutmakla, diğer İslâm fıkıh mezheplerinden ayrılır. İctihad bütün asırlar için kaçınılmazdır. Onun önemini kabullenmek, günümüzde fıkıhla meşgul olan herkese zorunluluk arz eder. Çünkü insan aklının ortaya çıkarttığı sun'î dölleme, gen mühendisliği, kürtaj, organ nakli ve diğerleri gibi problemler, ancak bu yolla halledilebilir.

İctihad kapısının kapanmasının Müslümanları donuklaştırdığı ve gereksiz bir şekilde din ile gericilik arasında bir bağın kurulmasına neden olduğu için, Ezher'in önde gelen âlimleri, ictihad kapısının açılması konusunda Şıa'nın görüşünün alınması gereğini idrak ettiler. Bu konuda Ahmed Emîn şöyle der: “İctihad kapısını kapatmak suretiyle Müslümanlar kendilerini mahkum ettiler. Bunun anlamı, insanlar arasında müctehidin şartlarını taşıyan kimsenin bulunmadığını kabul etmek ve gelecekte de bulunmayacağını da varsaymaktır. Bunu kendine güveni olmayan ve başkaları hakkında da süizan besleyen mukallidler söylemişlerdir.”

Reşid Rıza'da şöyle der; İctihadı terk etmenin bir faydası var mı? Bilmem ama birçok zararının olduğu kesindir. Bütün bu zararlar aklın ihmaline, ilim yolunu kesmeye ve bağımsız düşünceden mahrum olmaya sebep olur. Müslümanlar ictihadı ihmal ederek şu anda içinde buldukları duruma düşmüşlerdir.²⁵

Bu kapıyı kapatmak nasıl doğru olabilir? Yeryüzünde ve sema ufuklarında cereyan eden her şey konusunda aklın kullanımını, bilimin ve düşüncenin serbestliğine çağırın İslâm'ın ruhuyla bu çelişmez mi? Bu kapıyı kapatıp da, devamlı gelişen ve yenilenen bir toplumdaki bilginlere ve fakihlere taklidi farz kılmak hikmete uygun mudur?

İctihad kapısı hakim grubun maslahatlarına zarar veren görüşlere fırsat vermemek için kapanmıştır. Özellikle gruplaşmanın, zıtlaşmanın ve mezhep taassubunun yayılıp İslâm devletinin zayıfladığı dönemlerde kendini göstermiş, dinde içtihadın dondurulması sesleri yükselerek, fıkıhları kendi dönemleri ile sınırlı olan dört mezhep İmâmlarının verdikleri fetvalara gerekliliği vurgulanmıştır. Bu konuda İbn Nüceym, el-Eşbâh ve'n-Nezâir adlı eserinde şöyle der: “Dört mezhebe muhalif olanlar, icmâa “da muhalif sayılır.”²⁶ Bu tür görüşler dinin dondurulmuş kalıplara sıkıştırılmasına ve gericilikle itham edilmesine sebep olmaktadır. İctihad, takva ve imanla dolu bir mesuliyet ruhuyla, asrın problemlerine çareler üretme gücünden başka bir şey değildir.

Bundan hareketle, din ve gericilik arasında hiçbir bağlantı yoktur. Çünkü dinin donukluğunu gösteren hiçbir belge yoktur. Bu nedenle

²⁴ Kuraşî, *Hayâtü'l-İmâmi's-Sâdik*, II, s. 459.

²⁵ el-Kuleynî, *el-Usûl mine'l-Kâfi*, I, s. 29.

²⁶ el-Kuraşî, *Hayâtü'l-İmâmi's-Sâdik*, II, s. 458.

İmâmiyye fakihleri, ictihadada son derece önem vermişler ve ictihadlarında fukaha arasında tartışmasız kabul edilen akla dayanmışlardır. Fukaha arasındaki tartışma, konusu aklın dinden bağımsız kendi başına bir hüküm üretip üretemeyeceği konusundadır. Eş'arîler şer'î hükümlerin anlaşılmasında aklın bağımsızlığını reddediyorlar. Şâyet güzellik ve çirkinlik akli olsaydılar, güzel ve çirkin görme açısından fiillerin hükümleri farklı olurdu. Çünkü akıllar onun fiiller üzerindeki hükmü hususunda farklılık arz ederler. Kimi aklın güzel gördüğünü, diğer akıllar çirkin görebilir. Bunun tersi de olabilir. Dolayısıyla tek bir akıl, ya hevanın, ya da belli bir maksadın, ya da diğer etkenlerden dolayı bazan çirkinlikle, bazan da güzellikle hüküm verebilir.²⁷

Mutezile ise, fiillerin özünden bir güzellik ve çirkinliğin bulunduğunu, aklın ona hüküm verdiğini söylerler. Onlar şöyle der: "Şâyet güzellik ve çirkinlik akli olmasaydı Allah ve Peygamberlerini yalanlamak caiz olurdu. Çünkü yalan, özü açısından çirkin değildir. Onun kötülük sıfatı şeriatla sabit olmuştur. Halbuki bunun batıl olduğu, hükümlerin ve risaletin fesadına götürdüğü açıktır."²⁸

Hulasa akıl delili, icmâ ve kıyasta olduğu gibi fakihler arasında tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Bu sonuncusu (kıyas), İmâmiyye Şîasının fıkında yer almaz. İmâm es-Sâdık (a.s.) bunu şiddetle reddetmiştir. Çünkü Allah'ın dini belli ölçülere (kıyaslara) uydurulamaz. Onun şöyle dediği rivâyet edilir: "Kıyasçılar ilmi kıyaslarla öğrenmek istediler. Kıyaslar Hakk adına onlara hiçbir şey kazandırmazken, haktan uzaklaştırdı. Çünkü Allah'ın dini belli ölçülere vurulmaz. Şâyet vurulursa, sadece hakdan uzaklaştırır."²⁹

5. Sâdık 'ın Fıkıh Mirası

İmâm es-Sâdık (a.s.) fıkın bütün konularını ele almış, usûllerini ve hükümlerini açıklamıştır. Bu nedenle onun fıkıh mirası oldukça çeşitlidir. Çünkü;

a. İlahiyat

İlâhiyat konusu, yaratıcının varlığı birliği sıfatları açısından ilahi zat felsefesini içermektedir. Bu konuda kendisine sorulan bir soruyu cevaplama sadedinde şunları der: "Allah sana rahmet etsin, tevhid ve senden öncekilerin tevhid hakkındaki görüşlerini soruyorsun. Hiçbir benzeri olmayan Allah

²⁷ Muhammed Medkûr, *el-İctihâdü fi'd-Dîn Vâcibun fi Külli Zamânin ve Mekânin*, Mecelletü'l-Arabî, sayı 187, Haziran 1974, s. 212; Muhammed Selâm Medkûr, *Mebâhisu'l-Hukm inde'l-Usûliyyîn*, Matbaatu Lecneti'l-Lübânî'l-Arabiyyi, I, s. 179.

²⁸ Medkûr, *Mebâhisu'l-Hukm inde'l-Usûliyyîn*, I, 173.

²⁹ el-Kuleynî, *el-Usûl mine'l-Kâfi*, I, s. 56.

yüce bir varlıktır. O, işiten ve görendir. Onun vasıflarını kafalarına göre belirlemeye çalışanların vasıflarından, Allah'ı yaratıklarına benzetenlerden ve Allah'a iftira edenlerden yücedir. Allah sana rahmet etsin, bil ki tevhit konusunda doğru yol Allah'ın (c.c.) sıfatları ile ilgili olarak Kur'an'ın getirdiği yoldur. Dolayısıyla butlan ve teşbihi yoksay. Allah teşbihten ve nefiyden münezzehtir. O Allah vardır, vasıflarını kafasına göre belirlemeye çalışanların vasıflarından yücedir. Bu konuda Kur'an'ın bildirdiklerini öteye geçme, yoksa apaçık beyandan sonra sapkınlığa düşersin.³⁰

es-Sâdık'dan (a.s.) tevhid konusunu içeren uzun hutbeler aktarılmıştır. El-Kuleynî bu konuda şöyle der: Peygamberlerin dili hariç, bütün insanların ve cinnelerin dili bir araya gelip Ca'fer es-Sâdık (a.s.) gibi tevhidî anlatmaya kalksalar, anam babam ona fedâ olsun onu yapamazlardı. Şâyet onun açıklamaları olmasaydı; insanlar Tevhid konusunda nasıl bir yol takip edeceklerini bilemezlerdi.³¹

b. İbâdetler

Bu bölümde, namaz, oruç, hac, zekat, bunların vacipleri, müstehapları, bunları iptal eden şeyler, hikmetleri, bunlara sarılanları inkar edenlerin, meşruiyetini hafife alanların durumları içeren açıklamalar yer almaktadır. Mesela, orucun illetlendirilmesi bağlamında es-Sâdık (a.s.) şöyle der; "Orucun illeti fakirle zengini eşitlemektir. Çünkü zengin açlığı tatmadığı için fakire merhamet etmez. Zira istediğini elde etmeye gücü vardır. Allah yaratıkları arasında eşitlemek murad etmiş, zengine açlığı tattırıp, zayıf olanlara iyi davranmasını ve aç olanlara merhametli olmasının gerekliliğini ona hissettirmiştir."³²

c. Muâmelât

Bu başlık altında, alışveriş, bağış, ortaklık ve çalışma, ahvali şahsiyye denilen evlenme, boşanma ve bunlarla ilgili hükümler, idareciler ve onların insanlarla ilişkileri ve bu çerçevede gözetilmesi gereken âdâblar anlatılmıştır. Başkalarını aldatmaktan sakındırılmış, zina ve hıyanet yasaklanmış, zulme karşı durma, ahde vefanın gerekliliği gibi Müslümanların şeref ve haysiyetlerini korumalarına faydalı olan hususlar açıklanmıştır.

³⁰ el-Kuleynî, *el-Usûl mine'l-Kâfi*, I, s. 100.

³¹ el-Kuleynî, *el-Usûl mine'l-Kâfi*, I, s. 136.

³² el-Kuraşî, *Hayâtu'l-İmâmi's-Sâdık*, II, s. 474.

d. Toplumsal Âdâblar

Toplumsal âdâbı temsil eden hikmetler, öğütler ve vasiyetler ki bunlar takva, verâ, ilim, sabır, tevazu, iffet, sıla-i rahim, iyilik, rahmet, sadakat, iyi komşuluk ve benzeri şeyleri teşvik eder. Kötü ahlak olan kindarlık, dedikodu, çekememezlik, kendini beğenme, aç gözlülük, nifak, iki yüzlülük ve benzeri şeyleri yasaklar. İlim talebin ve onunla amel etmeyi teşvik eder. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.): “İlim öğrenmek farzdır”³³ buyurmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.): “Allah bir kul hakkında hayır murat ederse onu dinde fakih kılar.”³⁴ Buyurduğu için dini öğrenmeye teşvik eder, Çünkü ilim ve dinden her biri ahlakı güzelleştirmede önemli bir rol oynar. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyuruyor: “İnsanların akıl bakımından en mükemmeli ahlak bakımından en yücesidir.”³⁵

İmâm es-Sâdık’dan (a.s.) ashabına, o zaman İslâm toplumunun başına gelen problemleri halletmeyi hedefleyen, birçok hikmetler ve tavsiyeler nakledilmiştir.

e. Mübahlar

Bu bölüm, yeme, içme, ticaret, ziraat, zanaat, zararlı ve faydalı içecek ve yiyecekler konusundaki açıklamaları ihtiva eder. Şarabı içmeye karşı şiddetli bir tepki göstermiştir. Çünkü şarap her şerrin anahtarıdır.³⁶ Buna karşılık süt içmeye teşvik etmiştir. Çünkü süt peygamberlerin yiyeceği/içeceği³⁷

İşte İmâm es-Sâdık (a.s.) mükellef fiilleri ile ilgili küçük büyük hiçbir şey bırakmamış hepsine temas etmiştir. Ancak yerimiz dar olduğu için, onların hepsini burada anlatmak mümkün değildir. Açıkça görülmektedir ki, zikredilen bu hususlar dahi İslam teşri prensiplerinin temel kaidelerini teşkil eder. O hayatın herhangi bir özel yönüyle ilgilenmemiş, bilakis bütün yönleriyle ilgili açıklamalarda bulunmuştur. O bir sistem çizmiş, o sistemin temellerini korumuş, o sistemin ortaya çıkaracağı şeref ve kerameti gerçekleştirmiştir.³⁸

Böylece İmâm es-Sâdık’ın (a.s.) fihhi kapsamlılığı ve insanî özelliklere göre ayarlanması sebebiyle ve masum bir İmâmdan çıkmasıyla kalıcılık sıfatı kazanmıştır. O, yeryüzünde Allah’tan başka bir otoriteyi tanımamış, ancak peygamberlerin (a.s.) dili ile Allah’ın kitaplarında çağrışılan şeylere boyun eğmiştir. Bunların dışındaki görüşlere, inançlara ve fasid hükümlere hep karşı çıkmıştır. Onun bu çağrılarında, tebaaya zulmedip

³³ el-Kuleynî, *el-Usûl mine'l-Kâfi*, I, s. 30.

³⁴ el-Kuleynî, *el-Usûl mine'l-Kâfi*, I, s. 32.

³⁵ el-Kuleynî, *el-Usûl mine'l-Kâfi*, I, s. 23.

³⁶ el-Kuleynî, *Furûu'l-Kâfi*, (Tah. Ali Ekber Ğafâri), Dâru'l-Edâ, Beyrût 1985, VI, s. 403.

³⁷ el-Kuleynî, *Furûu'l-Kâfi*, VI, 336.

³⁸ el-Kuraşî, *Hayâtu'l-İmâmi's-Sâdık*, II, s. 453.

yeryüzünde fesat çıkardığı için gidecekleri fena bir yer olan cehennemi (Allah'ın azabını) hak eden bozguncu idarecilerden bir grup karşı çıkmıştır.

Bu cesur duruşuyla zamanımızdaki hâkimleri, İmâmın fihhına karşı inat ve ısrarla direnler karşısında cesaretlendirmiştir. Çünkü onun arkadaşları idama ve sürgüne maruz bırakmışlardır Onların başında İmâm es-Sâdık'ın (a.s.) bizzat kendisi bulunmaktadır. O, Abbasilerden Mansur eliyle zehirlenmek istenmiş, kitapları telef edinmiş, yakılmış ve insanlar arasındaki tedavülü engellemiştir. Bununla beraber Allah'ın (c.c.) hikmeti, Ehl-i Beyt (a.s.) taraftarlarını gönüllerinin genişliği, onların fihhının kendisiyle temayüz ettiği, kapsamlı beşeri özelliği, bütün bunlar bu fihhın gerçeğe uygun, kalıcı olmasına sebep olmuştur. Onun üstünlüğünü dosttan önce düşman kabul etmiş, Şerî hükümlerden istinbat ile ortaya koyduğu fihhî görüşler insanlığın kemale ermesi ve medeniyetin ilerlemesinde önemli bir paya sahip olmuştur.